

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 1, Sayı: 2, Aralık 2015, s. 59-72

Dr. Serkan ÜNSAL

serkan-unsal09@hotmail.com

SOSYALLEŞMEDE DEĞİŞEN ROLLER: KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE İNFORMAL EĞİTİMİN ARTAN ÖNEMİ

Özet

Teknoloji ve kitle iletişim araçlarındaki gelişmelerin iyi anlaşılması; bu gelişmelerin yarattığı yeni kültürel, sosyal değerler ve bu doğrultuda ortaya çıkan davranış kalıplarının bireylere nasıl aktarılacağı önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırma kitle iletişim araçlarıyla beraber sosyalleşmede değişen roller ve informal eğitimin sosyalleşme sürecindeki önemini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda yöntem olarak doküman analizi kullanılmıştır. Aile ve toplumsal hayattaki değişim, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının hayatın her alanına nüfuzu, eğitimdeki algı ve beklentilerin farklılaşmasına neden olmuştur. Bu farklılaşmadan en büyük payı sosyalleşme kavramı almıştır. Sosyalleşmede araç ve mekanların değişimi, sosyalleşme sürecinin nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği, informal eğitimin bu sürece katkısı nasıl olabilir soruları, bu çalışmada cevaplandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyalleşme ve Aile, Sosyalleşme ve Kitle İletişim Araçları, İnformal Eğitim

CHANGING ROLES IN SOCIALIZATION: MASS COMMUNICATION AND THE INCREASING IMPORTANCE OF INFORMAL EDUCATION

Abstract

Technology and better understanding of developments in mass communication and new social and cultural values which are created by these phenomenons emerges as an important issue. In addition to that the other important issue is how to relay patterns of behaviors resulting in this direction to individuals. This research is about changing roles in socialization with mass communication and the

importance of informal education in socialization process. Document analysis is used as a method in accordance with this subject. Changing in family and social life, the influence of technology and mass communication in all areas of life, differentiation of perceptions and expectations in education, changing tools and places in socialization and how those changes can contribute to this process are the questions to be answered in this study.

Keywords: Socialization and family socialization and Mass Media, Informal Education

GİRİŞ

Son zamanlarda üzerinde çok konuşulan ve etkileri en çok hissedilen iki olgudan bahsetmek gerekirse bunlardan birincisi değişim, diğeri ise teknoloji ve özellikle kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler olacaktır. Bu olgular, yaşamımızda gelip geçici birer ayrıntı veya moda olmaktan öte yaşamımızı ve geleceğimizi biçimlendirmede anahtar rol oynamaktadır.

Teknoloji ve kitle iletişimi araçlarındaki gelişmelerin iyi anlaşılması, bu olguların yarattığı yeni kültürel, sosyal değerler ve bu doğrultuda ortaya çıkan davranış kalıplarının bireylere nasıl aktarılacağı önemli bir problem alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim en önemli toplumsal işlevi olan bireyi sosyalleştirme süreciyle bu problemi çözme imkânına sahiptir. Eğitim bireyi geçmişle gelecek arasında buluştururken katalizör görevi yapmaktadır. Bu görevi ise iki adımda gerçekleştirir. Toplumsal mirası bireye kazandırarak onu geçmişle buluşturur, sonrasında mevcut birtakım bilgi ve beceriler kazandırarak, onu geleceğe hazırlar.

Bu noktada eğitim, bahsedilen fonksiyonlarını gerçekleştirirken, birçok zorlukla karşılaşabilir. Geçmişin kültürel mirasının ne kadarı ne şekilde bireye kazandırılacak, nasıl bir gelecekte hangi bilgi ve beceriler birey için önemli ve işlevsel olacak soruları eğitimi bekleyen zorluklardır. Eğitimin karşılaştığı bu zorluk eğitimin bizatihi doğasından kaynaklanmaktadır. Geçmişin kültürel mirasının bireye aktarımı eğitimin muhafazakar tarafını, bireyi geleceğe hazırlaması ise dinamik tarafını oluşturmaktadır. Muhafazakârlık ve dinamizm, eğitimi diyalektik bir sürece sokarak onu günün koşullarında yeniden tanımlayarak daha işlevsel hale büründürmektedir.

Eğitimin en önemli toplumsal işlevi, bireyi sosyalleştirerek onu topluma uyumlu hâle getirmektir. Sosyalleşme olgusu, doğumdan hemen sonra bireyin toplumda geçerli olan değerleri, vaziyet alışları, davranış kalıplarını öğrenip özümsemesi ile başlar; çocukluk ve gençlik dönemlerinde girdiği gruplarda geçerli değer, tavır ve rol beklentilerine göre sosyal beni veya sosyal kültürel şahsiyetini kazanması ile devam eder (Ergün, 1994:13).

Toplumun eğitsel çabalarının tümü kendini yaşatacak insan modeline uygun yeni kuşaklar üretmeye yöneliktir. Sosyalleşme yoluyla kendine uygun üyeler yetiştirmede ve istediği insan modelini eğitmede en ağır yük eğitim kurumunundur (Başaran, 1996:60).

Kitle iletişim araçlarının hayatımıza yoğun bir şekilde girmesi ve kullanım alanının mümkün olduğu kadar genişlemesi, sosyalleşme sürecinde eğitimin işlevini nitelik ve içerik

olarak farklılaştırmıştır. Çünkü sosyalleşme sürecinde tartışılan mesele, kimin ne öğrendiği veya ne şekilde öğrendiğinden daha çok öğrenilen şeyin ne olması gerektiğidir. Öğrenilen şeyin kültürün temel değerleri olması gerekirken, kitle iletişim araçlarıyla kültürel değerlerin çok uzağında olan hatta onunla çatışan şeyler bile birey tarafından öğrenilebiliyor.

Aile ve toplumsal hayattaki hızlı değişim, teknoloji ve kitle iletişim araçlarının hayatın her alanına nüfuzu, kullanma yaşının gün geçtikçe düşmesi eğitimdeki algı ve beklentilerin farklılaşmasına neden olmaktadır. Yaşanılan tüm bu süreçler, eğitimin birey ve toplum açısından önemi konusunda yeniden düşünülmesine neden olabilmektedir. Sosyalleşme araç ve mekânlarının değişimi, sosyalleşmenin nasıl ve ne şekilde gerçekleşeceği sorusunu karşımıza çıkarmaktadır. İnternet, televizyon facebook, telefon, twitter gibi kitle iletişim araçları ve sosyal paylaşım sitelerinin sosyalleşmeye etkisi konusunda birçok araştırma yapılmıştır. Çılbıykoğlu (1993); Öztürk (1999); Adak (2004); Akay (2006); Güler (2008); Çoşgun, (2012); Dilmen ve Öğüt (2010); Ergenç (2011); Satıl (2011); Elbir (2011) ve Çakmak (2012) yapılan çalışmalar arasındadır. Kitle iletişim araçlarının artan kullanımı ve etki alanının genişlemesi aile ve eğitim kurumunun sosyalleşme sürecindeki rolünde önemli değişikliklere neden olmuştur. Sosyalleşme sürecinde eğitim kurumunun kendisinden beklenen rolleri yerine getirmesinde, infomal eğitimin bu sürece katkısı nasıl olabilir sorusu, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Ayrıca araştırmada kitle iletişim araçları, sosyalleşme ve infomal eğitim kavramları ve bu kavramların birbiriyle olan ilişkileri de açıklanmaya çalışılacaktır.

2. YÖNTEM

Araştırmanın yöntemiyle ilgili olarak, araştırmanın modeli ve veri toplama teknikleri konularında açıklamalar yer almaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, kitle iletişim araçlarıyla beraber sosyalleşmede değişen roller ve infomal eğitimin sosyalleşme sürecindeki önemi konusundadır. Bu konu doğrultusunda nitel araştırma yaklaşımıyla tasarlanan bu araştırmada yöntem olarak doküman analizi kullanılmıştır.

Döküman analizi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. Anılar, günlükler, resmî belgeler, kitap ve dergiler doküman analizine konu olabilirler (Yıldırım ve Şimşek, 2013).

Yapılacak olan çalışma ile ilgili olan kayıt ve belgeleri toplayıp belirli kural veya sisteme göre kodlayıp inceleme işlemine döküman analizi denir. Döküman analizi sürecinde araştırmacı, çalışmanın amacına yönelik mevcut kaynakları bulur, her bir kaynağı dikkatlice okur, gerekli bilgileri not alır. Bu notları araştırması doğrultusunda yoruma ve değerlendirmeye tâbi tutar. Doküman analiziyle yeni bir bilgiye ulaşılması veya bu yolla bir keşif yapılması zor görülmekle birlikte, daha çok yapılanlardan yola çıkılarak, genel eğilimlerin, farklı düşünce ve fikirlerin varlıkları biraz daha netleşmiş olur (Çepni, 2007: 76-77).

Araştırmanın niteliğini artırmak için bazı stratejiler benimsenmiştir. Genel anlamda araştırmanın niteliği, yapılan çalışmanın güvenilir ve geçerli olmasına bağlıdır (Cresswell,

2003). Araştırmanın kalitesini artırmak için Yıldırım ve Şimşek (2013) araştırmada elde edilen verilerin ve bunlara ilişkin araştırmacının ulaştığı sonuçların ve yorumların veri kaynakları ile teyit edilmesinin, araştırma konusu hakkında genel bilgiye sahip ve nitel araştırma yöntemleri konusunda uzmanlaşmış kişilerden, çeşitli boyutlarıyla araştırmayı incelenmesinin istenmesi, yararlı olacağını belirtmiştir.

Daymon ve Holloway (2003) araştırmacının elde ettiği verileri ve ulaştığı yorumları, bu alanda uzman kişilerin görüşlerini alması çalışmasının değerini artırabileceğini belirtmiştir. Yapılan bu çalışmanın araştırmaya sağlayacağı iki avantaj bulunmaktadır:

- Bu tarz bir çalışma var olan ve uygun olmayan özneliği belirleyebilir.
- Araştırmacıya alternatif bakış açıları sağlar.

Bu değerlendirmeler neticesinde eğitim sosyoloğu iki akademisyenin makaleyi incelemeleri istenmiş, incelemelerin sonucundaki öneri ve eleştiriler dikkate alınarak makalede gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Diğer taraftan araştırmanın niteliğini artırmak için ulaşılan dökümanların orijinal olup olmadığı kontrol edilmiştir.

Bu araştırmada 3 temel soruya cevap aranmaya çalışılmıştır:

- 1- Sosyalleşme ile sosyalleşmenin toplumsal ve bireysel önemi nedir?
- 2- Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla beraber sosyalleşme sürecinde değişen roller nedir?
- 3- Sosyalleşmede değişen rollerle beraber infomal eğitimin önemi nedir ve sosyalleşme sürecinde infomal eğitim daha fazla nasıl katkı sağlayabilir?

2.2. Veri Toplanması ve Çözülmesi

Araştırma sırasında verilerin toplanması belgesel tarama yoluyla yapılmıştır. Belgesel tarama var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya denir. Belgesel tarama, belli bir amaca yönelik kaynakları bulma, okuma, kaydetme ve değerlendirme işlemini kapsamaktadır (Karasar, 2004: 183).

Konu ile ilgili literatür taranarak daha önce yapılan çalışmalar, yazılan makale ve eserler gözden geçirilmiş ve YÖK'ün tez tarama bölümünden, sosyalleşmeyle ilgili kullanıma açık yüksek lisans ve doktora tezlerinden faydalanılmıştır. Öztürk. (1999); Adak, (2004); Akay, (2006); Dilmen ve Öğüt (2010); Ergenç, (2011); Satıl, (2011); Çoşgun, (2012). Tüm bu incelemeler düzenli olarak not alınmış ve kaydedilmiştir.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. Sosyalleşme

İnsan biyo-psiko ve sosyal bir varlıktır. İnsanın biyolojik bir varlık olmaktan çıkıp, toplumun bir üyesi olması, toplumda var olan kuralları öğrenmesi, değer /inanç, gelenek ve görenekleri içselleştirmesi ile mümkündür. Bireyin, içinde yer aldığı toplumun bir parçası, üyesi olabilmesi için geçirdiği bu süreç ise sosyalleşme, toplumsallaşma veya kültürleme olarak ad-

landırılmaktadır. Bu süreç aracılığıyla birey belli bir toplumda yaşamasını mümkün kılan tutum ve davranışlar kazanmaktadır.

Kağıtçıbaşı (2005)'na göre sosyalleşme, insan yavrusunun toplumun bir üyesi hâline gelmesidir; yani ailesinin, akraba ve komşuluk çevresinin, kent ve köylünün ve nihayet ulusunun bir parçası olduğunu öğrenmesidir.

Büyümekte olan çocuk, etrafındakilerle etkileşim sonucu onlarınkine benzer davranışlar geliştirecektir. Böylece tek tek kişiler yerine toplumun üyeleri olan, birbirlerinden farklılıkları olduğu gibi, birbirlerine büyük benzerlikler de gösteren toplumsal bireyler oluşacaktır (Kağıtçıbaşı, 2005).

Sosyalleşme tutumları, değerleri, becerileri günlük yaşamda bireyin içselleştirmesi sürecidir. Birey önceden belirlenmiş bir amaç içinde olmayarak sosyalleşme sürecini gerçekleştirir (Schugurensky, 2000).

Sosyalleşme insanın içinde yaşadığı topluma intibak etmesi, toplumla bütünleşmesi ya da özdeşleşmesidir. Bireyin toplumun değerlerini, normlarını, beklentilerini önce öğrenip daha sonra kişiliğinin bir parçası hâline getirerek topluma mâl olması sürecidir (Celkan,2006:58).

Sosyalleşme, belirli bir toplumun sahip olduğu yaşama desenini, değerleri ve hedefleri, bireylerin yavaş yavaş benimsemesi için özellikle de bireylerin toplumda yerine getirmek zorunda oldukları, sosyal rolleri öğrenmeleri için bireylerin gereksindiği hüner ve kuralları geliştirmektir (Fichter, 2006:23)

Sosyalleşme, bir insanın içinde yaşadığı toplumun kültürel değerlerini ve düzgülerini benimseyerek, toplumun yaşama biçimini özümsemesi ve buna uygun yaşamasıdır. Toplum, sosyalleşme yardımıyla yeni kuşaklara, önceki kuşakların deneyerek oluşturdukları ilkeleri ve kuralları, değerleri ve düzgüleri yerleştirerek onların bunları yeniden yaratmaları için emek harcamasını önler (Başaran, 1996:66).

Sosyalleşme, daima karşılıklı etkileşim şeklinde olmaktadır. Sosyalleştirici kişiler çocuklara, gençlere öğretilip benimsetilmek istenen kültürel, toplumsal değerler, kurallar ve davranışlar bir "sosyal ilişkiler ağı" içinde, uygun bir zemin, anlayış ve etkileşim içinde kazandırılır (Akay, 2006:10).

Sosyalleşme, durgun ve yeknesak bir süreç değildir. Birey birçok araçla toplumsallaşır. Belli başlı sosyalleşme kurumları; aile, okul, arkadaş grubu, sosyal çevre kitle iletişim araçları, dinsel kurumlar (cami, kilise vs.) gençlik merkezleri, siyasal ve ekonomik kurumlardır (Öztürk, 1999).

Sosyalleşme olgusu hayat boyu devam eden bir süreçtir. Birey tüm yaşamı boyunca sosyalleşirken bunun yönü, hızı ve öğrenme araçları yaşa bağlı olarak değişmektedir. Örneğin bir bebeğin sosyalizasyon süreci aile etrafında gerçekleşirken, bir ergenin ise akran gurubu, okul ve kitle iletişim araçları etrafında bir yetişkinin ise meslek hayatı ve katıldığı sosyal ortamlar etrafında gerçekleşir.

Sosyalleşme süreci, bireyle toplum ve birey grup arasındaki karşılıklı etkileşime dayanan bir süreçtir. Bu süreçte grup ve toplum bireyi etkilese de bireyin de grubu ve toplumu etkilemesi mümkündür (Şişman, 2009).

Sosyalleşme süreci bireyde yetişkin eylemlerine katılması için beceriler kazanma, toplumsal rolleri ve onları destekleyen tutumları öğrenme (eş olma, ebeveyn olma) sürecini kapsar (Sarıtaş, 2008). Sosyalleşme sürecinin toplum için ifade ettiği anlam ise, sosyal kontrol aracı ve düzenlilik sağlama yoludur (Fichter, 2006: 24).

Sosyalleşme kavramı birey ve toplum açısından oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Eğer sosyalleşme sağlıklı bir şekilde gerek bireysel gerek toplumsal olmak üzere işlevlerini yerine getiremezse birtakım bireysel ve toplumsal sorunlar ortaya çıkacaktır. Böylece insan kendi kendine yeterli bir kişi hâline gelemeyecek yani toplumsal bir birey olamayacak hatta toplumdan sapan davranışlar gösterecektir. Kendi varlığını sağlıklı bir biçimde gerçekleştiremeyen birey de toplumla bütünleşemeyecek ve dolayısıyla toplumsal kültürün sürekliliğini sağlama yönündeki görevlerini yerine getiremeyecektir (Ergenç, 2011:49).

3.2. Sosyalleşmede Değişen Roller ve Kitle İletişim Araçları

Her toplumda, bireyleri o toplumun üyesi hâline getiren aracı kurumlar, sosyalizasyon ajanları, yarattığı kültürel atmosfer içinde davranışları yönlendirmektedir. Samimi ve duygusal ilişkilerin daha yoğun yaşandığı aile, arkadaş ve akrabalık grupları bireyi etkileyen alt kültürlerin yaşandığı ortamlardır. Bunun dışında örgün eğitim kurumları, kitle iletişim araçları, meslek kuruluşları gibi kurumlaşmış ilişki ve etkileşimlerin formüle edildiği, yaşandığı kurum ve kuruluşlar da bireyin toplumsallaşma sürecinde rol almaktadır (Adak, 2004:28).

Sosyalleşme, insan topluluklarında bir öğrenme süreci olarak karşımıza çıkmakla beraber bu sürecin gerçekleştiği sosyalleşme mekânları da tarih içerisinde çeşitlilik göstermektedir. Bir başka deyişle sosyalleşme mekânları da zaman içerisinde çeşitli dönüşümlere uğrayarak günümüzde değişik formlarda karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze; agoralardan kahvehanelere, geniş aileden çekirdek aileye, mahalle hayatından site hayatına çeşitli eğlence mekânlarından internet üzerindeki sohbet ve oyun odalarına kadar sosyalleştirme araçları ve mekânları dönüşüme uğramıştır (Dilmen ve Öğüt, 2010:237).

Aile, çocukların hayatındaki ilk ve en önemli sosyalleşme yeridir. Sosyalleşmeyi birçok araştırmacı, ailede ve aile dışında gerçekleşen veya birincil sosyalleşme ve ikincil sosyalleşme olarak ikiye ayırır. Birincil sosyalleşme, genellikle küçük çocukların aile içindeki sosyalleşmesi olarak ele alınırken; ikincil sosyalleşme ise arkadaş grupları içinde, okulda, meslek hayatı boyunca kitle iletişim araçlarının etkisiyle gerçekleşen sosyalleşmedir (Ergün, 1994:15).

Sosyologlar, sosyalleşmenin genellikle iki aşamada gerçekleştiğinden söz eder. Birincil sosyalleşme, bebeklik ve çocukluğun ilk döneminde gerçekleşir ve bu sosyalleşme süreci birincil grup olan ailede başlar. İkincil sosyalleşme ise çocukluktan sonraki dönem ile olgunluk döneminde gerçekleşir. Bu aşamada sosyalleşmenin ilk aracı olan aileden sorumluluğun bir kıs-

minı alır ve bunu okullara, toplumsal gruplara ve iletişim araçlarına devreder (Kaya ve Tuna, 2008:163).

Aile yapısı, sanayileşme ve modernleşmenin etkisiyle birçok değişiklik göstermiş, bazı görevlerini kaybetmiş, bazı görevlerini ise kurumlara devretmiş bulunmaktadır. Her ne kadar bazı fonksiyonlarını kaybetse de aile yapısının çocuk yapma ve bu çocuğu sosyalleştirme görevi devam etmektedir. Çocuğu sosyalleştirme sürecinde ailenin etkisi yadsınmamakla beraber, bu etkinin oranında ve kapsamında önemli bir azalma gerçekleştiği muhakkaktır.

Bu süreci etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Kadının iş hayatına atılması, geniş ailenin yerine çekirdek ailenin alması, kadının iş hayatına atılması, boşanma oranlarının artması, aile içi şiddet ve geçimsizlik, çocuk sayısındaki azalma, bu etkenler aile ile ilgili olan etkenlerdir. Ailenin dışında gerçekleşen, ancak ailenin sosyalleşme sürecindeki etkisini azaltan diğer faktörler ise kitle iletişim araçlarındaki çeşitliğin, kullanımın ve yaygınlığının artması, mahalle hayatından apartman hayatına geçiş, okul başlama yaşının giderek düşmesi, küreselleşme ve bunun beraberinde getirdiği yeni yaşam formları oluşturmaktadır.

Geniş ailenin olduğu, kadının iş hayatına atılmadığı, çocukların okul denen kurumlarda erken yaşlarda tanışmadığı geleneksel toplumlarda aile birincil sosyalleşme aracı olarak önemli bir yeri vardı. Çocuklar vakitlerinin büyük bir kısmını aile ve onunla ilgili yerlerde geçirdi. Bu zaman zarfında sadece anne ve baba kültürün aktarıcısı değildi. Aile içinde büyükler ve mahalledeki diğer akrabalar, evin büyük çocukları da kültürün aktarıcısı konumundadır. Bu ilişkiler ağında büyükler, sadece kültürün aktarıcısı değil, aynı zamanda aktarılan kültürün kontrolünü yapan bireylerdi.

Sosyolojik anlamda ister modern ister ise geleneksel toplumlarda olsun aile hiç şüphesiz önemli sosyalleştirme aracıdır. Çünkü aile yapısı ve özelliği itibariyle infomal eğitim aracıdır. Sosyalleşme adına bakıldığında var olan kültürel kodları, değerleri, inanış biçimlerini aile başarımlı bir şekilde bireylere aktarabilmiştir.

Burada tartışılması gereken konu, ailenin modernleşme ve sanayileşme neticesindeki yapısal değişikliklerle beraber sosyalleşmeyi ne kadar yerine getirebildiği veya bunun geçmişe göre ne kadar etkili yapabildiğidir. Sosyalleşme, çocuğun doğduğu andan itibaren başlayan ve hayat boyu devam eden bir süreçtir. Bu süreçte, başta aile olmak üzere okul, akran grubu ve kitle iletişim araçları önemli bir etkiye sahiptir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ailenin sosyalleşme sürecinde etkisi her geçen gün azalırken kitle iletişim araçlarının rolü günden güne artmaktadır.

Teknoloji ve toplum birbirlerini tetikleyen dinamiklere sahiptir. Bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışan teknoloji, sunduğu çözümlerle ihtiyaçların ötesinde bir noktayı hedeflemekte ve kendi perspektifiyle birey ve toplumu ileri götürmektedir. Birey ve toplum ise kendisine fazladan sunulan seçenekler arasından gündelik yaşantılarının ve dinamiklerinin bir uzantısı olmayı başaran teknoloji ürün ve/veya hizmetlerine sarılmaktadır. Zamanla bu dinamikler birey ve toplum tarafından içselleştirilmekte ve bu doğrultuda farklı ihtiyaçlar için farklı istekler doğmaktadır. Bu döngü çağlar boyunca süregelmiştir ve işlerliğini hâlen korumaktadır (Dilmen ve Öğüç, 2010:239).

İnsanın çocukluk evresi sosyalleşme sürecinin en yoğun olduğu dönemdir. Bu süreçte, başta aile ve arkadaş çevresi olmak üzere birçok faktör rol oynar. Günümüzde aile, arkadaş ve eğitim kurumlarının yanında, kitle iletişim araçları da sosyalleşme sürecinde önemli faktör haline gelmiştir.

Günümüzün modern toplumlarında özellikle yazılı basın, televizyon, internet, sosyal paylaşım ağları, cep telefonu vs. sosyalleşme sürecini etkileyen güçlü kitle iletişim araçlarıdır. Kitle iletişim araçları, insanların tutum ve davranışlarını etkileyerek, onlarda ortak bir davranış biçimi oluşturmaktadır (Köroğlu, 2009:135).

Özellikle günümüzde kitle iletişim araçları, gençleri giyim tarzından saç modeline, konuşma şekline ruh yapısına ve neticede bütün hareket ve davranışlarına kadar her yönüyle etkisi altına almaktadır. Kitle iletişim araçlarını kendine özgü önemli bir özelliği de onun okuma yazmanın tarihsel sınırlarını aşması, sosyalleşmenin ve nüfusun enformasyon kaynağı olmasıdır (Akt. Çoşgun ve Özer, 2007:95).

Çocuğun sosyalleşmesinde ebeveynin oynadığı büyük role son yıllarda yeni bir ortağın daha çıktığı iddia edilmektedir: Kitle iletişim araçları çocuğun anne ve babasından sonra, ebeveynliğin *üçüncü kolu* olarak tanımlanmaktadır (Adak, 2004:28). Neil Postman'a (1994) göre televizyon ve okul rekabet hâlinde olan iki öğrenme sistemidir ve Postman televizyonun hızlı bir şekilde birinci müfredat hâline geleceğini tahmin etmektedir (akt. Adak, 2004:32).

Çocukların sosyalleşmesinde ve kişiliğinin gelişmesinde aile, okul ve sosyal çevrenin yanında kitle iletişim araçlarının da etkisi görmezden gelinemez. Günümüzde kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon, çok farklı kaynaklardan iletiler sunmak suretiyle çocuğun toplumsal kimliğinin biçimlenmesinde dolayısıyla sosyalleşmesinde etkili bir rol oynamaktadır (Kaya ve Tuna, 2008:163).

Bu unsurlardan kitle iletişim araçları ve özellikle televizyon, diğerlerine göre bu süreçte her geçen gün etkisini daha da artırmaktadır. Ancak ülkemizde birçok televizyon kanalının, yapmış olduğu yayınlarla millî kültürümüzü yeni nesillere aktarma işlevini yerine getirmek bir yana, küresel aktörlerin üretip pazarladığı popüler kültürü ve bu kültürün ürünlerini pazarlayan birer araç hâline geldiği görülmektedir (Kaya ve Tuna, 2008:160).

Kitle iletişim araçları, orijinallikten ve estetikten uzak basit ve tüketimi kolay eğlence ve kültür ürünlerini kitle toplumuna sunmaktadır (Ergenç, 2011:50).

Toplumsal değişim sürecinde meydana gelen değişimleri ve gelişmeleri en kolay ve hızlı bir biçimde benimseyip, bunu hayatına aktaran ya da hayatını buna göre şekillendiren genç bir nesil söz konusudur. Öyle ki, gençler giydikleri kıyafetlerden, kullandıkları cep telefonlarına, kişisel imajlarından kız-erkek ilişkilerine varıncaya kadar hayatlarının her alanlarında bu kültürel değişim sürecinin etkisinde kalmaktadırlar. Bu değişim sürecinin vazgeçilmez unsurlarından kitle iletişim araçlarıdır (Çoşgun, 2012).

Televizyon, yetişkinler için bir haber alma ve eğlenme aracıyken çocuklar için ise eğlendirme aracı olmanın yanında, içinde yaşanılan toplumu ve dünyayı anlama ve tanıma aracıdır.

İçinde yaşanan dünyayı anlama ve sosyalleşme çabası içinde televizyondan etkilenen çocuklar, televizyon yoluyla aldıkları iletilerin hangilerinin gerçek hangilerinin kurmaca olduğunu yetişkinler gibi kolaylıkla ayırt edememektedir (Adak, 2004).

Çocuklar için televizyon, tek yönlü bir sosyalleştirme aracıdır. Çünkü çocuklar televizyon izlerken soru sormamakta, açıklama isteyememekte ve itiraz edememektedir (Kaya ve Tuna, 2008:180). Sosyalleşme sürecinde birey hem etkileyen hem de etkilenen bir durumda iken, kitle iletişim araçlarında özellikle televizyonda bu süreç tek taraflı, sadece bireyin etkilendiği bir sürece dönüşmektedir.

Sosyalleşme sağlıklı ve başarılı bir şekilde gerçekleşmesi gereken bir süreçtir. Kitle iletişim araçlarının bu sürecin başarılı bir şekilde gerçekleşmesinde olumsuz rol oynayabilir. Bireyin olumsuz şeyleri öğrenmesi ne kadar sorunlu ise, yaşı itibari ile öğrenmemesi gereken şeyleri de öğrenmesi, erken sosyalleşmeye neden olur ki bu da sosyalleşme açısından sorunlu bir durumdur.

Televizyon izlemenin bir yaşam biçimi hâline geldiği günümüzde, tercih edilen kanal veya programların, çocukların sosyalleşme süreci üzerinde hem olumlu hem olumsuz etkileri olduğu bir gerçektir (Kaya ve Tuna, 2008:160).

Kitle iletişim araçlarının sosyalleşmede olumsuz etkisinin yanında olumlu etkilerinden de bahsedilebilir. Kitle iletişim araçları sayesinde birey aktüel ve entelektüel konularda geleneksel sosyalleşme araçlarına göre (aile, arkadaş grubu vs.) daha fazla bilgi edinebiliyor. Bilginin sürekli arttığı ve değiştiği, toplumsal hayatın oldukça karmaşıklaştığı modern hayat içinde, birey ihtiyaç duyduğu bilgiyi kitle iletişim araçlarından öğrenebilir.

Ailede meydana gelen yapısal değişimler, kitle iletişim araçlarının artan etki ve derinliği sonucunda eğitimin bireyin sosyalleşmesindeki önemi daha da artırmaktadır.

Toplumun eğitsel çabalarının tümü kendini yaşatacak, insan modeline uygun yeni kuşaklar üretmeye yöneliktir. Sosyalleşme yoluyla kendine uygun üyeler yetiştirmede ve istediği insan modelini eğitmede en ağır yük eğitim kurumundur (Başaran,1996: 60).

Her öğrenci belli bir sosyalleşme süreci içerisinde aile ve yakın çevresinde bazı davranış ve alışkanlıklar kazanarak okula gelir. Bu davranışlar kalıpları eğitim açıdan istendik ya da istenmedik yönde olabilir. Okul formal eğitimin yanında infomal eğitim kapsamında bir sosyalleşme süreci olarak da görülebilir. Eğitim ve okul bu süreçte önceden kazanılan olumlu ve istendik davranışları onayladığı/pekiştirdiği gibi istenmeyen, olumsuz davranışları değiştirmek/ düzeltmek durumunda olabilir (Şişman, 2009).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Kitle iletişim araçları sosyalleşme sürecine yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu durum karşısında temel olarak yapılması gereken şey eski tanımları gözden geçirmek ve gerçekleşen dönüşümü iyi anlamaktır. Birçok alanda yapılan yeni tanımlamalar gibi sosyalleşme olgusuna yeni yeni öğeler eklemek mümkündür (Dilmen ve Ögüç, 2010).

Yeni öğelerin başında hiç şüphesiz kitle iletişim araçları gelmektedir. Kitle iletişim araçları sosyalleşme sürecinde hem olumlu hem de olumsuz anlamda rol oynamaktadır. Toplumsal hayatın oldukça karmaşıklaştığı ve değişimin hızlı olduğu düşünüldüğünde, bireyin bu duruma oryantasyonunda, yaşantısını ve çevresini anlamlandırmasın da kitle iletişim araçları bireye büyük bir kolaylık sağlayabilir.

Kitle iletişim araçları, topluma ve onu oluşturan bireylere, gündelik yaşamlarında gerekli olan temel bilgileri yükler. Değişimin, modernleşmenin, kentleşmenin ve endüstrileşmenin yarattığı yeni şartlara bireyin uyum sağlamasına yardımcı olur. Diğer taraftan bireyin geleneksel anlamda sosyalleşme sürecinde öğrenemeyeceği aktüel, entelektüel, karmaşık konuların birey tarafından öğrenilmesinde kitle iletişim araçları etkin bir rol oynayabilir.

Kitle iletişim araçlarının günümüzde yaygınlığı, çeşitliliği ve gücü göz önüne alındığında sorun artık kitle iletişim araçlarının çocukları nasıl etkilediği sorusundan ziyade var olan olumsuz etkilerini en aza indirerek, kitle iletişim araçlarının olumlu işlevlerinden daha fazla nasıl faydalanabiliriz sorunudur.

Eğitmcilerin tüm kitle iletişim araçları bakımından işlevi, bu araçlardaki programları ve yayınları eleştirmek ve seçmektir. Zararlı olanları çocuk yönünden eleştirmek, en uygun olanları ise çocuk için seçmektir (Tezcan, 1985: 205).

Günümüz modern toplumlarında çocuk ve gencin yaşamının büyük bir kısmı okulda geçmektedir. Dolayısıyla çocuğun sosyalleşme sürecindeki arkadaş grupları da önemli ölçüde okul çevresinden oluştuğu, birçok sosyal bilimcinin eğitim ve sosyalleşme sürecini aynı kabul ettiği düşünüldüğünde infomal eğitimin çocuğun sosyalleşmesinde daha etkin rol üstlenmesi gerekmektedir.

İnfomal eğitim sosyal hayatın devam ettiği, etkileşim ve iletişimin olduğu her yerde ve her zaman gerçekleşen bir süreçtir. Bu sürece hiç şüphesiz okullar da dahildir. Formal eğitimin en önemli işlevleri arasında toplumsal işlev ekseninde değerlendireceğimiz, öğrencileri sosyalleştirerek hayata hazırlamak gelmektedir. Bunu akademik odaklı, öğrencilerin başarılarının test ve sınavlarla ölçüldüğü, eğitim sürecinin bu anlayış doğrultusunda gerçekleştiği, formal eğitimin yerine getirmesi mümkün görünmemektedir.

Formel eğitimin gerçekleştiği okula başlama yaşının erken dönemlere indiği düşünüldüğünde, okulların çocukların sosyalleşmesi sürecinde katkısının daha artması gerekmektedir. Okullar sosyalleştirme aracı görevini sürdürmenin yanında hem de bireylerin sosyalleşebileceği ortamlar sağlamalıdır.

Bu sadece formel eğitimin dar kalıpları içerisinde değil de formel eğitim sürecinde infomal eğitimin etkisinden faydalanılarak yapılabilir. İnfomal eğitim, bireylere zengin bir deneyim sağladığı gibi, bireyleri daha fazla öğrenme aktivitesine katılması için motive eder (Smith, 2002).

İnfomal eğitim, kurumsallaşmamış, spontane gelişen, sistematik olmayan, günlük yaşamla ilişkisi yoğun olan eğitimidir. Normal sınıflarda, her şeyi sınavlara odaklamış formal eği-

tim gündelik yaşamla olan önemli olan bağınyı kaybetmiştir (Jeffs, 2001). İnfomal eğitim; yüz yüze ilişkilerin yoğun olduğu, ekonomisi toplamcılık, avcılık, tarım gibi toplumsal ilişkilerin karmaşık olmadığı toplumlarda bireylerin topluma hazırlanması için yeterli olmaktadır. Bu toplumlarda çocuk anne, baba ya da başka bir yakının yanında kendi yaşamı için gerekli bilgi ve becerileri kazanabilmektedir. (Erden, 1998:16). İnfomal eğitim plansız gerçekleşen ve öğrenme sonuçları tahmin edilemeyen bir öğrenme türüdür (Hager, 1998).

İnfomal eğitim sokakta, ailede, arkadaş guruplarında, kitle iletişim araçları yardımıyla kısaca yaşam içinde kendiliğinden gerçekleşir (Fidan ve Erden, 1998:4).

İnfomal eğitim, bünyesinde uzmanları ve/veya eğitimcileri barındıran ve bu kişilerin sayesinde bireyleri motive edip, olaylar ve durumlar (özellikle problemler) karşısında düşünmelerini sağlayan sivil toplum örgütleri, halk eğitim merkezleri, enstitüler, gençlik kulüpleri vb. gibi organizasyonlar sayesinde olan öğrenme diye tanımlanmıştır. Bu tanımlamadaki uzmanlar, sadece profesyonel anlamda diploma sahibi değil ilgili konu üzerine bilgi sahibi olan herkes yani ebeveynler, arkadaşlar, komşular gibi kişileri ifade etmektedir (Türkmen, 2010:47).

İnfomal eğitim yoluyla sosyalleşme sürecine yönelik örnekler arasında izcilik federasyonunun her yıl farklı tema ile yaptığı millî bilinç kampı gösterilebilir.

Çanakkale Savaşlarının 100. yıl etkinlikleri kapsamında Türkiye İzcilik Federasyonu (TİF) tarafından 2014 yılında düzenlenen kampa ülkenin dört bir yanından izciler katılmıştır. Uykularından top sesleri ve barut kokusuyla uyanan izciler, 100 yıl önce Çanakkale cephesinde savaşan askerler gibi kızarmış hamur ve kırık buğday çorbası ile kahvaltı yapan izciler, başlarına kına yakıldıktan sonra Conkbayırı'na doğru yola çıktı. Çanakkale savaşlarının 100. yılı dolayısıyla savaşta hayatını kaybeden yakınlarını anmak için ülkemizden ve yabancı ülkelerden büyük bir kalabalık anma ve yürüyüş törenlerine katıldı. Yüz yıl önce Çanakkale'de savaşmak için karşı karşıya gelen ülkeler Çanakkale savaşlarının 100. yıl anma etkinliklerinde barış ve dostluk mesajlarını tüm dünyaya verdi <http://www.webhaber.com/haber/>.

Bu uygulama öğrencinin anlayarak, yaşayarak, hissederek, birincil veri kaynaklarıyla, aktif bir öğrenme sürecine girdiği öğrendiği bir etkili infomal eğitim örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu tarz yapılan kampların amacı ve fonksiyonları izcilik prensiplerine, Atatürk İlke ve İnkılâplarına uygun olarak şunlardır:

- a) Planlı ve programlı olarak birlikte yaşama alışkanlığını geliştirmek.
- b) Kendine güven duygusunu geliştirmek.
- c) Bilgi ve becerilerini geliştirmek.
- ç) Liderliğe hazırlamak.
- d) Demokrasiyi yaşatmak.
- e) Arkadaşlık ve dostluk bağları kurmayı sağlamak.

- g) Tabiatı sevmeye ve koruma alışkanlığı kazandırmak.
- ğ) Fikrî, bedenî ve ruhsal gelişime katkıda bulunmak.
- h) Sorumluluk duygusunu geliştirmek.
- ı) Dikkatlerini geliştirmek.
- i) Risk alma becerisini kazandırmak.
- j) Toplumsal değerlerin benimsenmesi ve yaşatılması
- k) Kültürel ve tarihsel olayların bilincine ulaşmak <http://www.tif.org.tr/>.

İnfomal eğitimin uygulandığı buna benzer etkinlik ve uygulamalarla sosyalleşme süreci daha başarılı ve toplumsal açıdan daha istenebilir bir durumda gerçekleşebilir.

Bu ve buna benzer uygulamalar öğrenciler üzerinde uzun süren bir etki bırakmaktadır. Falk ve Dierking (1997) yaptığı araştırmada ilköğretim öğrencilerinin yapmış oldukları gezinin anılarını uzun süre uzun süre hafızalarında taşıdıklarını ve orada keşfettikleri bilgileri yıllar sonra bile hala hatırladıklarını söylemiştir.

İnfomal eğitim anlamında bireyler için özel ilgi alanları geliştirilmelidir. Örneğin, çocuk oyunları ve gelişimi, toplum gelişimi, edebiyat ve temel eğitim, macera etkinlikleri, sanatsal ve kültürel faaliyetler, gençlik merkezleri vs. Bireyler bu tip etkinliklerle birtakım beceriler öğrenmenin yanında bireylere kendi kültürüne ait değerlerde öğretilir (Türkmen, 2010).

Sosyal olanın; hayatın içinden, etkileşerek, yaşayarak, dokunarak, hissederek öğrenilmesi süreci ise bunun sanal sosyalleşme veya tek yönlü iletişim araçları ile gerçekleşmesi mümkün değildir. İnfomal eğitim sürecinin sunacağı alternatifler ve yaklaşımlar bu konuda daha başarılı sonuçların alınmasını sağlar.

Kendisi ve toplumuyla barışık, küreselleşen dünyaya, yerel değerlerle entegre olabilen, sadece kültürün taşıyıcısı değil kültüre yeni unsurlar katarak, kültürün zenginleşmesini sağlayacak bireyler yetiştirmenin yolu, bireylerin kendi kültürünü bilmesinden ve özümsemesinden geçmektedir.

KAYNAKLAR

- Adak, N. (2004) Bir Sosyalizasyon Aracı Olarak Televizyon ve Şiddet, Bilig, Yaz / 2004, sayı 30: 27-38
- Akay, İ. (2006). Sosyalleşme Sürecinde Kitle İletişim Araçları, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi SBE.
- Başaran, İ. E. (1996). Eğitime Giriş Yargıcı Matbaa, Ankara.
- Berk, F. (2008). Eski Ve Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programları Ve Ders Kitaplarında Tarih Konularının Karşılaştırılması Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana
- Celkan, H. Y. (2006).Eğitimin Sosyal Temelleri. Erçetin Ş. (Ed).Hegem Yayınları, Ankara

- Creswell, J. W. (2003). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. California: Sage Publications Inc.
- Çıkılı, Y. (2009). Eğitim Sosyoloji Temelleri. Kesinkılıç K. (Ed.) Eğitim Bilimlerine Giriş, Sempati Yayınları Ankara
- Çoşgun. M. (2012).Gençlerin Kimlik Gelişimi ve Sosyalleşme Sürecine Televizyon Dizilerinin Etkisi. Akademik Bakış Dergisi Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Sayı: Şubat 2012
- Daymon, C., ve Holloway, I. (2003). Qualitative Research Methods in Public Relations and marketing communications. London: Rout ledge
- Dilmen, E. ve Öğüt, S. (2010). Sosyalleşmenin Yeni Yüzü: Sosyal Paylaşım Ağları, International Conference on New Media and Interactivity Bildiriler Kitabı, İstanbul: Marmara Üniversitesi,
- Erden, M. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. İstanbul: Alkım Yayınları
- Ergenç, A. (2011) Web 2.0 Ve Sanal Sosyalleşme: Facebook Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Ergun, M. (1994) Eğitim Sosyolojisine Giriş, Ocak Yayınları, Ankara.
- Falk, J. ve Dierking, L. (1997). School field trips: Assessing their long-term impact. Curator, 40(3), 211–218.
- Fichter, J. (1996). Sosyoloji Nedir? N. Çelebi (Çev.) Attila Kitabevi Ankara:
- Fidan, N ve Erden, M. (1998). Eğitime Giriş. İstanbul :Alkım Yayınları.
- Hager, P. (1998). Understanding workplace learning: general perspectives”, in Boud, D. (Ed.), Current Issues and New Agendas in Workplace Learning, NCVER, Springfield, VA, pp. 30-42
- Jeffs, T. (2001). Historical perspectives on informal education, Ed. L. Richardson, M. Wolfe Principles and Practice of Informal Education: Learning Through Life
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Yeni İnsan ve İnsanlar. İstanbul: Sistem Yay.
- Karasar, N. (2004), Bilimsel Araştırma Yöntemi (13. Baskı), Ankara: Nobel yayın Dağıtım.
- Kaya K. ve Tuna M. (2008). İlköğretim Çağındaki Çocukların Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2008 sayı:17.
- Köroğlu, Ö. (2009). Lise Sosyoloji, Serhat Yayınları, İstanbul.
- Özer, Ö. (2007). Medya Şiddet Toplum, Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yayınları No:66, Eskişehir
- Öztürk, H. E. (1999). Çocuğun Sosyalleşmesinde Televizyonun Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi SBE,
- Sarıtaş, M. (2009). Eğitim Sosyoloji Temelleri. Kesinkılıç K. (Ed.) Eğitim Bilimlerine Giriş, Sempati Yayınları, Ankara
- Schugurensky, D. (2000), The forms of informal learning: towards a conceptualization of the field, unpublished doctoral dissertation, University of Toronto, Toronto.

- Smith, M. K. (2002) Informal, Non-Formal And Formal Education: A Brief Overview Of Different Approaches, The Encyclopedia Of Informa Leducation,
http://www.infed.org/foundations/informal_nonformal.htm
- Şişman, M. (2009). Eğitim Bilimine Giriş (5.Baskı). Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara:
- Tezcan, M. (1985). Eğitim Sosyolojisi. Ankara: Ankara Üniv. Eğitim Fak. Yayınları.
- Türkmen, H. (2010) İnfomal (Sınıf-Dışı) Fen Bilgisi Eğitime Tarihsel Bakış Ve Eğitimimize Entegrasyonu Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt:03 No:39 ss. 46-59
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayınları. Ankara.